

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

391.99.092

72-15

3179

- 6 NOV 2011

891-99-092

Թ - 15

ՅՈՒՀՆՆԵՍ ԹԵԳԷՈՍԵԱՆ

ԱԿ

ԲՈՒՉԱԿ ՆԱՅԱՊԵՏԻ

ԵՐԳԵՐԸ

1007
7632

(Սրտանկարված ձևաձև-էջ)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Ս. Մ. Ռոտինկանցի
1903

17 APR 2013

1005 VU

65801

ԻՒՐ ՅԱՐԳԵԼԻ ՈՒՍՈՒՑԻԶ

Պ. ՄԱՆՈՒԿ ԱԲԵՂԵԱՆԻՆ

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 27-го Ноября 1902 г

Ն Ո Ւ Է Ր

Աշխատասիրողեց

ՔՈՒՉԱԿ ՆԱՀԱՊԵՏԻ ԵՐԳԵՐԸ

Ա.

Քուչակ նահապետը. նրա պարագմոները և բնատրոսթիւնը. քուչակ անունը. նահապետի թոռն Քոռ-Քուչակը:

Թէ ո՞վ է Քուչակ նահապետը — մեզ մանրամասնաբար յայտնի չէ: Մի ձեռագիր աւետարանի վերջում Արիստակէս վրդ. Տէր-Սարգսեան (Տեկանց) գտել է հետեւեալ գրութիւնը՝ «Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան... Քուչակ անուն բարի մտական, որ ստացող եղև սորան: Յիշեցէք զՔուչակն և միւս կենակիցն թանգ-խաթունն: Դարձեալ լիշեցէք զՔուչակն և մեծ պապն իւր Նահապետ վարպետն, որ մականունն աչք Քուչակ ասի... Յիշեցէք զվերջին ստացող սորա, որ ստացաւ ի հալալ ընչից իւրոց Քուչակն. ի թուին Հայոց ՌՁՁ» (կամ՝ փրկչական 1637) ¹⁾: Այս լիշատակարանից երևում է, որ այդ տողերի գրողն է Նահապետի թոռ Քուչակը, որը 1637 թուին իր պապ նահապետին «մեծ պապ» անունն է տալիս: Եթէ ընդունենք, որ Քուչակը «մեծ պապ» ասելով ուղղում է ոչ թէ իր հօր կամ մօր հայրը՝ այլ պապի պապը, կամ առ նուազն հօր պապը ասել, այն ժամանակ 1637 թուից չորս կամ հինգ սերունդ դէպի լետ գնալով կտեսնենք որ Քուչակ նահապետը ապրել է ՓՁ. դարի սկզբներում ²⁾:

Երգիչ Նահապետը ծնուել է Խառակոնիս կոչուած գիւղում, թէև ինքը իրեն վանեցի է անուանում: Այդ բազմահաջ գիւղը գտնուում է Վասպուրականի Տոսպ գաւառում, Արջակ լճի արևելեան ափին, Վան քաղաքին բաւական մօտ (8—10

¹⁾ Տեկանց Հայերգ. եր. ժբ.

²⁾ Կոստանեան Կ. «Նոր ժողովածու», Ա. պրակ, երես 71.

ժամուայ ճանապարհով հեռու), և եղել է Նահապետի սեպհականութիւնը, ուր և թաղուած է ինքը, իր Քուչակ թոռան հետ: Տեղացիք նորա գերեզմանը ուխտատեղի են դարձրել, և այս հանգամանքը ցոյց է տալիս, որ Նահապետը ժամանակակիցներէր շատ չարգուած մի մարդ է եղել: Ժամանակակիցները նրան «աչըղ Քուչակ» մականունն են տուել, իսկ նրա թոռը նրան վարպետ է կոչում. լամենայն դէպս երկու անուններէր էլ երևում է, որ Նահապետը թէ աշուղ երգիչ է եղել և թէ երգեր չինելու վարպետութիւնն է ունեցել:

Նահապետը իբրև աշուղ, անշուշտ մէկի մօտ աշակերտել է. հաւանականաբար որ և է վանքում, կամ ժամանակի նշանաւոր գրագէտներէր մէկի մօտ սովորել է նա գրել-կարդալ. իսկ թէ ո՞ւմ մօտ, քննչպէս—այդ մասին հաստատ չգիտենք ոչինչ: Միայն նրա երգերէր երևում է (այն էլ եթէ ինքնուրոյն են բոլորը), որ Քուչակը բնաւորութեան կողմից, հակառակ ժամանակի ոգուն, աւելի աշխարհիկ մարդ է եղել քան կրօնական. նա սիրել է այս աշխարհը, ունեցել է իւր «արտի ետրը», որ իրեն միշտ զբաղեցրել է: Սակայն Քուչակ բաւական տեղեակ է եղել նաև ս. գրքին, որից զէպքեր և պատմութիւններ է վերցնում և իբրև պատկերներ իր երգերի մէջ հիւսում: Երբեմն Քուչակ իր երգերում ներկայանում է իբրև վարդապետող, խրատներ է կարդում իր ունկնդիրներին, աշխարհի արին ու քարին նոցա պարզում է: Տեղ տեղ երգի նիւթ է չինում գաւանաբանական զանազան խնդիրներ, որոնցից երևում է որ աստուածաբանական ուսմունքին ևս տեղեակ է: Այլ և Քուչակին անձանօթ չէ ինչպէս ս. Գրքի աշխարհագրութիւնը, այնպէս և իր ժամանակի նշանաւոր աշխարհը. նա գիտէ «Մօլքատ Խորասանի և Մըսրի» տեղը: Նահապետի երգերը այն տպաւորութիւնն են թողնում ընթերցողի վրայ, որ մարդ երգչին երևակալում է ժամանակի հաւատացող, գիտուն, փորձառու մարդկանցից մէկը: Իր վիճակը երգելով, նա ցոյց է տալիս թէ ինչպէս իրեն «ի մանկութենէ ի վեր կու մաշէ ուսման հոգն», որի պատճառով նա իրեն գերի է երևակալում: Նահապետը սիրում է գիտութիւն, սիրում է և այս աշխարհը. նա երկու ընկեր ունի «մէկն հոգն է, մէկն հոգին»: Երբ «հոգին» այսինքն երկնաւոր կեանքը նրան «ի վեր է քաշում» այն ժամանակ «հողը», այսինքն այս աշխարհը որ «ծանդր է, ի վար կու հակէ», և ահա հարկուելով զէպի աշխարհի կողմը

Նահապետը բացականշում է. «Հետ հողուն, ամ, ո՞վ թուչի երբ նորա տունն հեռի է» (37 երես Տեկանց): Յետոյ Նահապետը միւս երգիչներին պէս իրեն շատ ու շատ մեղաւոր է համարում և այդ «անհուն մեղաց ոչ ով պատճառ չէ եղեր, այլոց ձեռօք չէ խարուեր» այլ իր «արտի լօժար կաման լամենայն մեղքի է հանդիպեր» (37): Նոյն այս միտքը մի այլ տեղ այսպէս է բերում.

«Երբ ես ի աշխարհս եկի
Գառն անպարտ ու մեղք շունէի,
Մեծցալ ու մեղաւոր եղայ
Յիւմ ոտօքս ի մեղք գնացի» (32):

Այսքանը միայն կարելի է իմանալ մեր երգչի մասին, իսկ թէ նա քնն զործուէութիւն է ունեցել կամ թէ որ և է տեղ գնացել է իբրև երգիչ աշուղ—չգիտենք: Յայտնի չէ մեզ նոյնպէս Նահապետի կեանքի գոնէ էական գծերը կամ թէ ինչպիսի արտաքին է ունեցել: Միայն Քուչակ կամ Քուչաք (մի այլ ձեռագրի մէջ՝ Քուչակ) մականունից, որ տաճկերէն քիււչուկ բառն է, եղրակացնել կարելի է, որ նա կարճահասակ մի մարդ է եղել և չետոյ նրա այդ մականունը իբրև լատուկ անուն դրել են նորա թոռան վրայ. այդ մի սովորութիւն է, որ մինչև այսօր էլ կայ, որով նախորդներին լուշատակը նոր սերունդի միջոցաւ առ ժամանակ վառ է պահուում ցեղի մէջ:

Թոռ-Քուչակի մասին էլ այսքանը միայն ասենք, որ «վիչեցէք զՔուչակն և միւս կենակիցն թանգխաթունն» բաւերից կարելի է եղրակացնել, որ այս թոռ-Քուչակը 1637 թուին արդէն ամուսնացած էր թանգխաթուն անունով մէկի հետ, որի հետ և ապրում էր ¹⁾: Թէ որքան է ապրել սա—չգիտենք. գիտենք միայն, որ ապրել է ժէ. դարում իր երգերից մէկում նա գրում է հետեւեալը.

«Ես Քուչակս եմ վանեցի
Ի գեղէն Խառակոնիսալ,
Լցեր եմ հարիւր տարին,
Էլ չի դար մտքիկս ի վերայ» (Հայերդ 66 եր.)

¹⁾ Եթէ միայն միւս բառը իր առաջին ամուսնութեան մասին մի մութ պնդարկ չէ:

Այս տողերով գուցէ Թոռ-Քուչակը իր ծերութիւնն է ակնարկում և ոչ թէ իրօք հարիւր տարեկան լինելն է ասում, որովհետեւ դժուար թէ մի հարիւր տարեկան մարդ, որ ուրեմն զգում է իր կենաց վերջին օրերը, ոգևորուած «երթայ Երուսաղէմն տունի» կամ «չուռ տայ շահաստան» կամ «ենի խորասան և իջնի լէջմիածին» (65, 66): Այսպիսի տողեր միայն քիչ շատ ջահիլ, այն էլ ոգևորուած և երևակայող երգիչը միայն կարող է շարադրել և ոչ թէ մի մարդ, որ «հարիւր տարին լցեր է և մտքիկն էլ չի գար ի վերայ» ¹⁾:

Այս Թոռ-Քուչակն էլ երգիչ է եղել, սակայն սրա երգերից քիչ է չայտնի: Համեմատաբար աւելի շատ երգեր են մնացել պապ-Քուչակից, որոնց բոլորին «Յաղագս Հոգւոյ և սիրոյ ոտանաւոր է բանս» ընդհանուր վերնագիրն է տալիս Խառակոնիսցի Նահապետը:

Բ.

Նահապետի դադախարները և զգացմունքները. կնոջ սէրը նրա երգերում և նրա եարը. ս. գրքից արած պատմութիւնները, Նահապետի խրատները. ժամանակակից կեանքի նկարագրի բացակայութիւնը Նահապետի երգերում:

Նահապետի երգերում, ինչպէս և ցոյց է տալիս ընդհանուր վերնագիրը, մեծ տեղ պիտի բռնէին «հոգւոյ և սիրոյ» վերաբերեալ երգերը. և այլպէս էլ է, սակայն «սիրոյ» երգերը քանակով աւելի շատ են: Իր այդ սիրոյ երգերում Նահապետը երգում է մի սիրահարուած երիտասարդի պէս իր «եարը», որ գրեթէ մինչև վերջը նրա համար անմատչելի մի բան է մնում: Երգչի համար պարզ չէ թէ երբ սկսուեց իր մէջ այդ սիրոյ զգացումը կամ թէ ինչպէս լառաջացաւ այդ: Այսքանը միայն զիտէ, որ ինքը «անմեղ կանգնած» էր և նրա սէրը «գէտ նետի չարխէն ելաւ ու եկաւ իր սիրտը գամուեցաւ»: Ինչ և իցէ, նրա համար անբացատրելի կերպով ծնունդ է առնում նրա

¹⁾ Իսկ թէ այդ տողերը Թոռն-Քուչակինն են և ոչ Պապ-Քուչակինը, տես Հայերգ, եր. ժբ. (նախերգում):

մէջ սիրոյ զգացումը և այնուհետև նա ամբողջ սրտով նուիրում է իր եարի գովասանքին:

Նրա եարը «հագեր է գոյնզգոյն կապալ, կոծակ շարեր, որի օղակն է կանանչ» և իր եարի այդ երփներանգ շորերից հիացած բացականչում է՝ «մտիկ իմ եարին արէք, զինչ հագեր ամենն է կանանչ»: Այդ կանաչ շորերով եարը, որ աննման է և «մայրն չէ բերեր նրան նման», ունի «սիրուն երես, որ լուսին ի մօտն է գերի, թուխ աչք ու կամար ունքեր, որ քան զծովն կու զարնէ ալի» (43 եր.), այլ և «ալիքի նման վարսեր ունի, որ քամին կանէ տարուբեր», ուռի ծառից աւելի հասակ ունի և ամբողջութեամբ «քան զկարմիր խնձոր բոլորեր» է: Այսպիսի մի գեղեցիկ եարի սիրով թափառում է երգիչը և հանդիպած գետակին զիմելով իր սիրտն էլ նորա մօտ է բաց անում, նրան էլ իրեն պէս սիրահարուած է երևակայում որ գժուածի պէս օր ու գիշեր դէպի «օտար աշխարհ» է գնում իր եարին հասնելու: Այս գետակի պէս ինքը երգիչը ևս ճանապարհ է ընկնում դէպի իր եարի տունը: Նա առնում է «փարջիկ մը անուշ գինի» ու «խօշեարի դուռն է գնում», կանչում է «խօշեարում զդուռն բաց, ձիւն եկեր ոտվիս կու մըսի», բաց դուռը չի բացում: Երգիչը հասկանում է, որ իր եարից իրեն զատողը նրա մայրն է, ուստի երգում է.

«Արակն ի լերկնից ի վայր թող
Զքո մայրն ամէն էրէ,
Որ զիս ի քէն իզատ,
Զքեղ լիսնէ օտար կու պահէ» (35):

Այսպէս երգիչը չտեսնելով իր եարին հիւանդանում է, «ղեղնում, խնկի նման» է դառնում ու «զափրանի» գոյն ստանում և հաստատ իմանալով որ դեռ մահուան օրը չի եկել այլ իր եարի սիրուցն է հիւանդացել, թուղթ է գրում կամ «բարձրագնաց լուսնի» միջոցաւ բարև է ուղարկում իր եարին ասելով թէ.

«Առ ինձոր արեկ զիս ի տես ✓
Զիմ ցաւուն դեղն դու գիտես
Ինձ օտար հէքիմ չի բերես» (28):

Այնուամենայնիւ եարը իւր սովորութեան համաձայն միշտ խաբում է երգչին և երգիչը շատ համբերելուց չետոյ այս անգամ էլ բարկանում է ասելով՝

«Քանի կենամ քեզ ապով,
 Քանի մէկ էրիմ կրակով...
 Կշտացեր եմ սուտ խաբելով.
 Թէ չես սիրեր ըզորդ սրտով,
 Սուրբ-Սարգիս, Աստուած քեզ խռով»:

Սակաջն Քուչակ Նահապետը այսքանով չի բաւականա-
 նում. նա շարունակ մէկը միւսից գեղեցիկ պատկերներով եր-
 գում է իր սէրը և եթէ ընթերցողը կամ ունկնդիրը այս կերպ
 չի հասկացել նրա սիրտը, զգացմունքը, աշխատում է մի
 այլ աւելի գեղեցիկ և պարզ պատկերով լայտնել նույնը:
 Եւ ահա նա դիմում է ծաղիկների մի խմբի, որոնց միջից ընտ-
 րում է վարդին, որովհետև սա իր եարին նման է. նա այդ
 վարդին պահում պահպանում է իր աչքի լուսի պէս, չի թող-
 նում նույն իսկ որ այդ վարդը օտար ջրով ջրուի, որ մի գու-
 ցէ չորանայ, այլ իր «աչքից առու է հանում», և իր արտա-
 սուքի առուակով նրա արմատներն է ջրում, որ «պաճառա-
 նայ» (44): Եւ երգիչը իր այդ վարդ-եարին «էմանէթ» է տա-
 լիս իր հաւատարիմներին, որ վարդի մէջ պահեն միշտ. ինքը
 օտարութեան է գնում և պատուիրում՝

«Թէ երթամ ու շուտով դառնամ
 Զամանաթրս ի տէր հասուցէք.
 Թէ երթամ խարիպուկ մեռնեմ.
 Վարդն ձեզ, զտէրն լիշեցէք» (30):

Այդ օտարութեան մէջ նա մի գերի է երեւակայում իրեն,
 որ միայնակ մնալով օրերը լալով է անցնում և վախենալով
 թէ մի գուցէ շատ լաց լինելուց աչքերից զրկուի, մարդ է
 ուղարկում եարի մօտ ասելու թէ՝

«Վսեր եմ որ վարդ ունիս, ✓
 Ուղարկի տէստէ մի գերուս.
 Պագնեմ աչերուս դնեմ
 Որ դադրի աչերս ի լալուս» (40):

Մի ուրիշ անգամ երգիչը սկսում է զանազան նմանու-
 թիւներով իր և իր եարի ինչ լինելը պարզել. այսպէս օրի-
 նակ, նրա եարը մի մատանի է, իսկ ինքը երգիչը այդ մա-
 տանու անբաժան ակն. կամ ուր «պազ աղբիւր մի կար» եարը
 այդ աղբիւրի մօտի «կանանչն» է, իսկ ինքը ցօղն ի վերայ՝
 եարը մի խնձոր է ծառի ճղին իսկ ինքը «կանաչ թփիկ ի

վերայ»: Թող փորձէ մէկը քաղել այդ խնձորը և ահա կչորա-
 նալ թէ թուփը և թէ ամեն ինչ: Այդպիսի եարին սիրող երգ-
 չի սիրտը համակուած է մի անհուն, մեծ սիրով, և այդ սէրը
 իր անհունութեամբ դանում է մի «անլատակ ծովի» մէջ, ուր
 «քեաֆիր ալին է պահապան»): Երգիչը լողում է այդ անհուն
 ծովում և շատ «ել ու մուտ» անում, որպէս զի «սիրոջն տի-
 րանալ» կարողանալ. այդ սիրոյն, որ «աշխարհ գալով եկաւ
 նրա սիրտը թառեցաւ, հապա իր սրտէն ի դուրս ելաւ վերկ-
 րէ վերկիր թափեցաւ» ապա եկաւ նորա զլուխը ելաւ և զղեղն
 ելաւ թառեցաւ, աչիցն արտասուք ուղեց, —նա արիւն ի վար
 վաթեցաւ» (33): Բայց երբ պատահում է, որ իր եարին որ և
 է կերպով ձեռք է բերում, այդ դէպքում, քանի որ եարը իր-
 մօտն է, նրան ժամանակը թոււմ է դարուն, «կանաչ ու ցօղն
 ի վերայ», բայց երբ եարը հեռանում է, կարծես արդէն ձմեռ
 է, «ձիւն եկեր եղեմն ի վերայ»: Նրա եարը իր մօտն է և ա-
 հա նա ուզում է որ զիշերը երկարանայ և եթէ հնար է, մի
 տարի դառնալ.

«Իմ եարն ինձի հիւր եկիր.
 Առաւօտ, դու ի գատ կեցիր,
 Որ զմեր խաղն կաւիրես...
 Գաս զլուսն ի վերայ բերես,
 Զիս իմ եարէն բաժանես» (29):

Երգչի երջանկութեանը գրեթէ չափ չկալ. նա պատկե-
 րով ներկայացնում է իր անցեալ վիճակը թէ ինչպէս իր սիր-
 տը մի կաթսայ էր մինչև այժմ, որի մէջ եփում էր եարի
 «ղուսան», իր «անձիկը չոր փայտ էր եղեր ու զկրակն ի վառ
 կու պահէր», սակաջն եթէ միտք եփելուց լետոյ կրակը դադ-
 րեցնում են, իսկ իր սրտի կաթսայում թէև «թողեր է միսն
 զիւր ոսկորն» բայց և այնպէս «ղեւ ի կրակն փայտ կու ձը-
 դէր» —մինչև հիմա այս դրութեան մէջ էր և այժմ որ պիտի
 մխիթարուէր և իբրև փայտ՝ վառուելուց առ ժամանակ ազատ
 մնար-կրկին նրան չի լաջողում եարին մօտենալ, դարձեալ ան-
 մխիթար է մնում: Իր այս վիճակը ինքը երգիչն էլ չի հաս-
 կանում. մի անորոշ, տարտամ վիճակ է, կարծես անմատչելի
 մի բանի է ձգտում և այդ անհաճող դրութիւնից ելնելու հա-
 մար վերջապէս դիմում է եարին և կէս՝ խնդրքի ու կէս՝
 պահանջի ձևով ասում է. «կամ առ դիս ի ձեզ ի քու»
 կամ աէսթուր սուր երթամ ի տուն»:

Եւ երբ անողոք եարը ոչ տին է անում և ոչ էլ միւսը, այլ ասում է որ «հանցեղ երերուն (պիտի) պահեմ մինչ որ դու լուսն առաւօտուն» (43)—երգիչն այլ ևս դիմանալ չի կարողանում և աւիժում է եարին հետեւեալ ձևով.

«Ես մեռնեմ ի քո վերայ
Գու զքո ծամդ կտրես,
Կտրես մաշալայ վառես
Ձեռքդ առնուս ու զիս փնտռես»...

Գաս իմ հողակոտի վրայից անցնես, տեսնես խղճուկիս չիրիմը, աչքերդ լցուին յորդանոս արցունքով, վզիս փարեւ կամենաս, բայց փոխարէնը «ապառաժ վէմս» գրկես ու համբուրես (44):

Մի ուրիշ տեղ Գուչակը երանում է այն քաջին, «որ առեր իւր եարն է փախեր, ոնց որ զկամուրջն անցեր, ջուրն էլեր զկամուրջն է տարեր և ձնիկ, եղեմնիկ եկեր, զտովնուն հետքն է կորուսեր» (27): Բայց ինքն էլ վերջապէս այս անյաւոր աշխարհից զզուում է և համողում է եարին որ միասին «լալն աշխարհն» գնան, այն աշխարհում մնան, անվախ ու ապահով ապրեն և շման այս աշխարհի վրայ ու շարունակ «դողան թէ ինչ կու լինի»:

Աչքան, և դեռ աւելի շատ ձեռնով Նահապետը երգում է իր եարին որպէս մի սիրող առարկայ միայն. նրա երգերից երևում է որ նրա եարը միայն մարմին ունի առանց հոգու և առանց ներքին գեղեցկութեան: Թէ ունի արդեօք Նահապետը ուրիշ երգեր ևս որոնց մէջ երգած լինի իր եարի այդ ներքին գեղեցկութիւնն ևս—այդ չալտնի չէ, թէ և հաւանական է. բայց մեր ձեռքը հասածներից այդպիսի բան չի երևում: Սակայն Գուչակը միշտ էլ իր եարով չի զբաղւում: Որքան էլ աշխարհիկ երգիչ լինէր նա, այնուամենայնիւ իր ժամանակի ողու ծնունդ էր, ուստի և նրա երգի նիւթ է դառնում երբեմն կրօնական բովանդակութեամբ պատմութիւններ, ս. գրքից զանազան դէպքեր: Այսպէս օր. նա փառաբանում է Աստուծոյ անունն.

«Որ զբարեաց դուռինն է բացեր
Չաշխարհս գեղեցիկ ստեղծեր
Եւ երեք դիմաց բաժաներ
Ձհրեշտակս ի չերկինս դրեր.
Աղամայ զգրախտն տուեր

Ջերկիրս անասնոց տըվեր

Անբանից տեղիք զսա շիներ» (31):

Օրհնում է Աստուծոյ ստեղծագործութիւնը որովհետև Աստուած երբ զաշխարհս արար

Ձհողն զջուրն, զքամին հրով
Մթխալ մ' աւելի չարաւ
Կշեց զամէնն չափով» (32):

Մի այլ տեղ պատմում է Աղամի գրախտից արտաքսուելը, որի պատճառը օձից խաբուելով թղենու պտուղ ուտելն էր, երգում է թէ ինչպէս Գարբիէլ հրեշտակը իջաւ երկնքից և աւետեց կուսին նրա «չնորձօք լրանալու» մասին, թէ ինչպէս «ի հօրէ առաքեալ բանն ծնաւ մարմնով ի կուսէն և կնիք կուսին ոչ խախտեցաւ», և թէ ինչպէս ս. կոյսի «ամնձն լցեալ շնորձօք ի տէր ցնծացաւ և հոգին ի փրկիչն Աստուած» (30): Ապա նա շարունակում է պատմել Քրիստոսի ծնունդը այրի մէջ և լետոյ ինքն էլ միանալով «փառք ի բարձունս» երգող հրեշտակներին հետ, օրհնում է այն «մեծ լուսի» ծնունդը, որ «ի լարփուրն հատեալ առ Կոյսն լայրն ծագեցաւ» (30—31): Ուրիշ տեղերում Գուչակ երգի նիւթ է շինում Քրիստոսի խաչվելու բարձրանալը, կամ ս. գրքից բերած օրինակներով խրատում է լսողին որ եթէ «ճուհար ունի ի խողուն առջև չը վաթէ», այլ աշխատէ Աստուծոյ ունեցած հացից ձեռք բերել և նորա «կենաց աղբերէն ջուր ըմպել» որ «անմահ մնասցէ»:

Սակայն Գուչակ Նահապետը ս. գրքից քաղած խրատներից զատ ունի և իր սեպհական խրատները, որ բաւական մօտենում են այժմեան մեր ժողովրդական մի քանի խրատական առակաւոր դարձուածներին: Իր խրատների մէջ Գուչակը զըլխաւոր ուշադրութիւն դարձնում է տգիտութեան վրայ. Նա նմանեցնում է միտքը մի նաւավարի, որ բարձեր է իր նաւին շատ «չահաւոր գանձեր» և աշխատում է ծովի ափը հասնելը: Ուսումը մի լուս է, որ վառուելով տգէտի հոգում, լուսաւորում է նրան մթութեան մէջ. ուստի խրատում է միշտ «սիրով ուսման ջանալ»: Նոյնպէս խրատում է, որ մարդիկ դատարկ գլխով «բարձրագնաց» չլինին, այլ ընդհակառակը պտղով ծանրաբեռնուած ձիւղի պէս խոնարհ լինին: Երգիչը ասում է որ առհասարակ պէտք է խրատել նրան միայն, ով խօսք է լսում. այդպիսի մարդու հետ հարկաւոր է ընկերանալ և ցոյց տալ, որ «անչահ, անօգուտ բան ու մեղադրանք է քու՛քր ա-

սելն», որ մարդ «զալլոց մեղքն քննելու» փոխարէն՝ «երկար մտօք» իրեն պիտի քննէ և «զմահուն օրը միշտ լիչէ» (32,36, 37): Երբէք բարեկամութիւն մի արա այն մարդու հետ, որ քո գնալուց լետոյ քեզ բամբասում է: Այդպիսի չըջապատի մէջ դու պիտի հաւատաս միայն քո բազուկին.

«Քանի բազուկդ ի բան կենայ
Շատ եղբայր ու շատ սիրելի.

Բազուկդ ի բանէ ընկնի,
Ոչ եղբայր և ոչ սիրելի» (35):

Եւ լետոյ երգիչ Նահապետը օրհնում է իր խրատները պահողին և ազօթում որ նա «զանանց բարին վայելէ».

Բացի սոցանից Քուչակ Նահապետի երգերում գտնում ենք և միջնադարեան առակների և անէծքների օրինակներ ևս: Օր. համար, նա մի տեղ անիծում է նրան, «ով որ սիրոյ տէր մարդուն չողորմի». այդ անողորմ մարդը «թող մեռնի,

Իր մահն ի մորին լինի
Ձիր բերնին հաղորդ չգտնուի.
Աղուէսն իւր լալկան լինի,
Գալլ ու ագռան իւր հարեղանի,
Շունն ալ իւր մատաղ լինի
Ու ագին գէտ մոմ թող վառի» (33):

Մի ուրիշ տեղ Նահապետը այս կերպ երգի նիւթ է շինում երեք զանազան առակներ, որոնց նիւթն է առուծի, շահէնի և կաքաւի որսը, եղնիկի եղջիւրը և գետնին կուտ չուտող հաւը.

Ահա, գրեթէ, սոքա են կազմում Քուչակ Նահապետի քնարի բովանդակութիւնը և իր գաղափարները տեսանք թէ ինչպէս է երգում: Բայց հարց կարող է ծագել թէ՛ հապա ինչ է երգում Նահապետը իր ժամանակակից կեանքից: Այս հարցին, զժբաղդաբար զրական պատասխան տալ չենք կարող. իր ժամանակակից կեանքը նրա երգերում գրեթէ մի տողի տեղ անգամ չի գտել: Նա ապրում էր ժ.Ձ. դարում, այնպիսի մի ժամանակ, երբ Պարսից ու Օսմանցոց կռիւները Հայոց երկրում անողակաս էին: Սէլիմ-Սուլթանը և Շահ-Իսմայէլը իրենց կռիւներով աւերեցին Հայաստանը մինչև 1515 թիւը, Չաղդրանի դաշնադրութիւնը, սակայն դրանից լետոյ էլ երկիրը խաղաղ չէր: Շարունակ հալածանք, կեանքի անապահովութիւն և այդ բաւական չէր, վրայ հասաւ 1517-ին Սէլիմ-Սուլթանի և

1543-ին Սուլէյման Սուլթանի անազորոյն հրամանները— հաւաքել ամեն կերպ քրիստոնեայ մանուկներ և Պօլիս ուղարկել— ընդդիմացող մայրերը գլխատուած էին և երկրի իրարանցումն ընդհանուր էր: Քիչ լետոյ Թահմազ Ա. արչաւում է Հայաստան և իր ասպատակութիւններով ընդհարում է Սուլէյման Սուլթանի հետ, և այս երկուսի կռիւների մշտական հետեանքն էր ժողովրդի կամովին զաղթը կամ փախուստը, կամ լաճախ մոլեռանդ միապետների ձեռքով կատարուած գերեվարութիւնները: Ահա այսպիսի մի ժամանակ է ապրել մեր Քուչակ Նահապետը և միանգամայն զարմանալի է մնում մեզ համար թէ ինչպէս է, որ այսպիսի հանգամանքերի մէջ ապրող երգիչը ահագին կտորներ է նուիրում իր երգերի մէջ իր եարի գովասանքին, բայց մի քանի խօսքով, գէթ մի անցողակի ակնարկութիւն անգամ չի անում իր ժամանակի դառն վիճակի վրայ, որի մէջ ինքն ապրել է, հետեապէս և ամեն վայրկեան այդ վիճակի դառնութիւնը զգացել: Սակայն, գուցէ, Նահապետը այդպիսի բովանդակութեամբ երգեր գրել է բայց մեր ձեռքը չեն հասել: Այդ հաւանական է, բայց առաջիկայ մեզ հասածներից այդպիսի բան չենք տեսնում: Երկու տեղ միայն Քուչակի երգերում դառն վիճակի արտաբայութեան տողեր ենք գտնում, սակայն պիտի ստիպուած լինենք այդ մի քանի տողերը խիստ ալլաբանութեամբ բացատրել, որ կարողանանք ասել թէ դրանով իր ժամանակի մասին ակնարկութիւն է անում: Այսպէս օր. երգիչը մի տեղ սարսափելի բան է ներկայացնում «մարդոյ շտը», զրպարտութիւնը, և այդ «շտուն այնչափ չար է, որ գաղանն չիրմէն կու վախէ» (35): Մի ուրիշ տեղ երգիչը ներկայացնում է հաւի «ողորմ ու լալի» վիճակը, որ «ոչ գիշերը քուն ունի և ոչ ցերեկն ի վարկու կանգնի», այլ միայն «մէկ պահ մի դաղար ունի» և այդ էլ այն ժամանակ, երբ «լոտիցն ի վար կու կախուի» և «երկու կաթ արիւն» թափելով աչքերը «կու թուչի» (36): Չուրկլինէր ընդունել թէ այս օրինակներով երգիչը իր ժամանակն է ակնարկում, որովհետեւ առաջին՝ Քուչակի պէս մանրամասնութիւններ սիրող մէկը իր ժամանակակից կեանքի մասին գաղափար տալու համար դժուար թէ բաւականանար մութ, այն ևս հեռաւոր ալլաբանական ակնարկներով, և երկրորդ ոչ միայն «մարդու շտը» կամ «հաւը», այլ և շատ լաճախ երգիչները այնպիսի բաներ են իրենց երգի նիւթ շինում որ

կարծես միայն ժամանակ անցնելու համար են գրել, օրինակ մէկը գովում է իւր հայրենիքի հարիսան, միւսը հիանում է իր չախուրի (դանակի) վրայ, մի ուրիշը գովում է իր թաշկինակը, չորրորդը գանգատում է իրեն անհանգիստ անող ճանճերից և այլն ¹⁾։ Հետևապէս և Նահապետի այս տողերը մարդու շառի և հաւի մասին ուրիշ ոչինչ չեն, բայց ձեթէ իսկապէս հաւի վիճակի վրայ խղճահարութիւն և մարդու շառի վրայ զորուանք։

Գ.

Պապ-Քուչակի և Թոռ-Քուչակի միւս երգերը.— Նահապետի երգերի գեղարուեստական կազմութիւնը. — Ղեզուն և ոճը. — Քանաստեղծական պատկերները: — Նահապետի լեզուին չատուկ բառերը. — Հայերէն ու Անտունի կոչում տաղաչափութիւնը և Նահապետի երգերի չափը:

Նահապետի երգերը հրատարակել է Արիստակէս վ. Տեկանց իւր «Հայերգում», հանելով 1593 թուին օրինակուած մի գրչագրից: Թէ արդեօք ուրիշ երգեր էլ ունի Նահապետը ինձ չայտնի չէ, միայն պ. Կոստանեան իւր «Նոր ժողովածուի» Ա պրակում գնում է մի երգ «տաղ գեղեցիկ և աղնիւ» վերնագրով, որը նա հանում է 1695 թուին գրած մի տաղարանից և որի հեղինակը թէև չի լիչուում, բայց անկասկած մեր Քուչակն է, որովհետև ոչ միայն լեզուն և պատկերները նույն են բոլորովին Հայերգում եղած Նահապետի երգերի հետ, այլ և վեց (աստղանիշ) տներ գրեթէ բառացի նույն են Հայերգում եղած Քուչակի երգերի զանազան կտորների հետ: Այս երգի մէջ աւելի նոր բան չկայ և եթէ մի երկու բան էլ այստեղ նոր են, պատճառը նույն բանի ալ կերպ երգելն է, որ նկատելու էլ առանձին արժէք չունին:

Հայերգում բերած է և Թոռ-Քուչակի մի երգը որի մէջ նա միայն մի «գուզալի» է գովում իւր մանրամասնութեամբ (Հայերգ էրես 63): Թոռ-Քուչակի այս երգը, ինչպէս Հ. Տեկանցն էլ նկատում է իր գրքի լառաջարանում, «այլք անանուն սարկաւազի մը կուտան»: Եւ իրաւի այս երգի պէս մի երգ կայ Քնար-Հայկականի 167 երեսում, որի տները, երբեմն էլ միայն տողերը նման են Հայերգում եղած Թոռ-Քուչակի

¹⁾ Կոստանեան, Նոր ժողովածու I. եր. Գ.

երգի հետ: Թէև Քնար-Հայկականի մէջ եղած վարիանտի մէջ ասուած է՝ «սարկաւազ ասող բանիս»... և այլն, բայց այդ չի խանգարում, որ Հայերգի մէջ եղած երգը ապահովութեամբ Թոռ-Քուչակին վերագրենք, որովհետև սարկաւազի վարիանտը նախ՝ աւելի կարճ է քան Թոռ-Քուչակինը և երկրորդ այդ երկու վարիանտները ուշի ուշով համեմատողը հեշտութեամբ կտեսնի որ սարկաւազի վարիանտը մի բան աքաղ ու թիւն է միայն Թոռ-Քուչակի վարիանտից (եթէ միայն իրօք եղել է մի այդպիսի սարկաւազ երգիչ և սարկաւազ անունը Քնար-Հայկականի վարիանտի մէջ պատահականութեան մի դործ կամ գրչագիրների եղծումների արգասիք չէ): Կայ նաև մի այլ երգ, ուր գովասանքի առարկայ է սուրբ կոյսը, որին և իբրև բարեխօսի դիմում է երգիչը ¹⁾:

¹⁾ Այս երգը ես վերագրում եմ Թոռ-Քուչակին, նրա միւս երգի հետ ունեցած լեզուի, ոճի և ընդհանուր բնաւորութեան կողմից ունեցած նմանութեան վրայ լինուելով, և ոչ մի տեղ տպուած չլինելուն համար դնում եմ այստեղ իբր ծանօթութիւն միայն, հանելով Ս. Էջմիածնի մատենադարանի № 1640 ձեռագրի 121-րդ երեսից:

7907
2001

Գովասանք սուրբ աստուածածնին.

Ի վանեցի քոչակէ ասացեալ.

Աղբիւր կենդանի բըղում զանազան
Մեղա քեզ մեղա կոյս անապահան
Կլուխ կռտանաց դասուցն պարծան
Մեղա քեզ մեղա.

Երեսիդ փափագ զօրքըն վերնական
Էրանեալ ընտիր թալգուհի անմահ
Ժառանգող զբախտին և արքայութեան
Սեղ.

Ի փառս լուսոյ խորհուրդ հիացման (ց)
Մընօղ կենդանի Յիսուսի իջման
Կամաւոր բաժակ ձեռքս փրկութեան
Մեղ.

Ղամպար ճշմարիտ մեծ ուրախութեան
Յիսուս նորոգեաց նորք և զամենայն
Շնորհիւ քո լցան որդիք արամեան
Սեղ.

Չարին հալածիչ պտուղ սրբութեան
Չահ մաքուր ոսկի լուսով աննման

ինչպէս թու-Քուչակի, այնպէս և նահապետի երգերը կրում են ժգ. և ժէ. դարերի կնիքը, թէ իրենց կազմութեան և թէ ինչպիսի լեզուով գրուելու նկատմամբ: Քուչակ նահապետը ապրելով ժգ. դարում և լինելով մի աշուղ երգիչ իրեն շրջապատող ժողովրդի մէջ, իր երգերն էլ գրում է հէնց այդ ժողովրդի խօսակցական, աշխարհիկ լեզուով և այս պատճառով նրա երգերի լեզուն ժգ. դարու աշխարհաբարն է գրաբարի գրաբարի հետ խառն: Նրա ոճը իր ժամանակի միւս երգիչների պէս պարզ է և սահուն: Լեզուի ընդհանուր բնատրութեամբ նահապետի երգերը շատ նման են ժամանակակից միւս երգիչների երգերին: Նահապետի լեզուն պատկերաւոր է և նա այդ պատկերները վերցնում է իրականութիւնից և ստեղծագործում երեակալութեամբ: Նա նկարագրում է իր առաջադրած առարկան, բայց դրանով չբաւականանալով ուզում է լրացնել իր առարկայի նկարագրութիւնը և մի ալլ պատկերով. իսկ այստեղ, իրօք, նա պատկեր չի վերցնում բնութիւնից, այլ պատկերացնում է այն հետեանքը կամ ազդեցութիւնը, ինչ որ կարող է լառաջացնել իւր առարկան

Ռաւազ աղբեր ջուր անմահութեան

Մեղ.

Սերովբէ սէր սուրբ. վեր (ա) պետութեան
Տուն Յիսուս որդոյն և բընակարան
Իարունի կուէն մեղաց քաւարան

Մեղ.

Յնծութիւն հրեշտակաց բերկրութիւն մարդկան
Իխւսեալ ի լուսոյ մայր ուրախութեան
Փըտեալքս մեղօք քե առողջացան

Մեղ.

Դուլալ մեծագին ի հապաշատան
Նաղութ և զմրութ և ալլ պատուական
Ակատ լուսատու գանձ արքայական

Մեղ.

Ջքեղ միշտ կու գովեն խաթարխութեան (?)
Ջըմուռ և ըղտաչխ և ըղկասիայն
Նւ ալլ ծխելիք եազպետք սրբութեան

Մեղ.

Դու ես համասիլու ծաղկանց ամիրայն
Քաֆուր վարդ պայծառ հոտովդ բուրման
Դու լուսին աշնան և արև դարնան

Մեղ.

իր շրջապատում, և այդ հետեանքի կամ ազդեցութեան նկարագրերը իբրև պատկեր ծառայացնելով, աւելի զօրեղ կերպով կարողանում է արտայայտել իւր գաղափարը: Նկարագրութեան այս ձևը ընտիր է: Օրինակ.

«Նկին ու բերին խապար

Պիւլպիւլին թէ վարդն մեռաւ,

Պիւլպիւլին ի վարդին սիրուն

Սև ներկեց զչապիկն ու հազաւ.

Շուտով մի բերին խաբար

Պիւլպիւլին թէ՛ վարդն եկաւ:—

Պատուեց զիւր սևուկ շապիկին,

Խատուտիկ շուտով մի հազաւ» (33):

Պատկերների կողմից նահապետի միտքը շատ արագ

Թէ գերկինքն ասեմ չէ ի քեզ նման
Ժառանգողք դրախտին յօձէն խաբեցան
Խարօղքն Նւալի քեզ ոչ մերձեցան

Մեղ.

Ի քեզ պարսպեալ բանն հայրական
ԴՊաբրիէլ հրեշտակ եղեր պահապան
Հեռացան ի քէն որդիք կորստեան

Մեղ.

Յարգանդդ բաւեցեր դտէրն անբաւական
Աչերտ է սովոր աստուածատեեսութեան
Կաթամբ սընուց (եր) զորդիդ աննման

Մեղ.

Մոցդ և (էն) անմատոց խորանի նման
Գիրկըդ սերովբէ կալ ի տարածման
Միտք ոչ հասանեն քեզ անհասական

Մեղ.

Դրախտ լուսեղէն պըտուղ մաքրութեան
Պըտղովդ ապրեցան որք անմահացան
Գըտան առ ի քէն զիր ազատութեան

Մեղ.

Ընտրեալ ի լուսոյ լուս ընտրողական
Որ կալ և մնալ անուռ լաւիտեան
Պտուղ աննալի և լովակիմայն

Մեղ.

Նւ աստ ով ոք կան, քեզնով դօրանան
Անդ ըղքեղ կու օրհնեն քեզնով պանծանան.
Նւ փառաւորեն զաշխարհս ամենայն:

Մեղ.

է ի ոչում և այս վառ երևակալութիւնից չառաջանում է այն որ երբ մի քանի առարկաներ իրար չետեից ուղում է նկարագրել և բոլոր առարկաներն էլ պատկերով ցոյց տալ, չի կարողանում այդ պատկերները լրիւ տալ և արագութեամբ մէկից միւսը անցնելով ընթերցողին կամ լսողին է թողնում իր երևակալութեամբ լրացնելու պատկերի ամբողջութիւնը: Քուչակ նահապետի լեզուն մի այլ լատկութիւն ևս ունի, այդ այն է, որ շատ է սիրում պատմական եղանակով գրել: Բայց և երբեմն լայտնում է իր ցանկութիւնները կամ երանութիւնները և կամ նկարագրում է ներկայ եղանակով այն, ինչ որ այժմ իր հետ կատարում է թէ իր ներքին աշխարհում և թէ դուրսը: Նահապետը իբրև բանաստեղծ երգիչ ունի բանաստեղծական լեզու: Նա աշխատում է որքան կարելի է պատկերաւոր ձևով ներկայացնել երգած առարկան, ուստի և գործ է ածում իր ժամանակին լատուկ և հասկանալի բառեր՝ մակդիրներ, ածականներ և այլն, որոնց մեծ մասը արարերէն ու պարսկերէն լինելով թէև այժմ դժուարհասկանալի են դարձել, բայց ժամանակին ունեցել են իրենց լատուկ ղեղեցկութիւնը և գործածուած տեղին համեմատ նրբութիւնը: Կենք ալստեղ նահապետի լեզուին լատուկ աչքի ընկնող բառերը իրենց բացատրութեամբ ¹⁾:

Աջրդ քո փխտն հնտոյ վալը իջման
Ահեակրդ դեհոն ի հապաշաստան
Հայելըդ Տիգրիս և Եփրատ գնացման:
Մեղ.

Աջրդ սուխեծոյ, անեակդ եզան
Եւ դէմքրդ սարդոյ լուսով կաղմութեան
Կրկելիքդ արծիւ սաւառնաթեան
Մեղ.

Աջրդ ոհաննէս է վրկալութեան
Ահեակդ Մաթէոս է ճըշմարտութեան բան
Մարկոս և Ղուկաս դիմացդ և թիկան:
Մեղ.

Երբ քո միածինդ դալ ի դատաստան
Անդր ժողովին աշխարհ ամենայն
Կու բարեխօսեա վասն մարդկան փրկութեան:
Մեղա.

Աշխարհս է նանիր ծաղիկին նըման

¹⁾ Բառերի բացատրութիւնը տուել է պ. Յ. Աճառեան:

Handwritten note:
Կենք
ալստեղ

Մուճառաթ—մուճառ—հարստութիւն. մուճառաթ
=ակնեղէն (?)

Մահալա—(արաբ.) թաղ, փողոց:

Լուկ—ամեն, բոլոր.

Տիւլէր—գեղեցիկ.

Պատրուսեն—պատուաստուած ծառ.

Շարշմաթ—շարշ (անհասկանալի), մաթ—քաղցու.

Պէլթ—ոտանաւորի տուն

Ժուկ ու մուկ— ծուռ ու մուռ.

Ջուկակ—(արաբ.) փողոց.

Քարամ—չորհ.

Գէմ—հօ, խօ

Վարոժ—(պրսկ.՝ վէրշ) վանեցոց բարբառով՝ վարշ—տատրակ

Պարեխ—ժալո, ատամ.

Խալիլին—(ուրարէն) պղինձ, կաթսայ.

Ղուսայ—հողոյ անձկալը, սիրոյ չօղեր կամ զգացմունք առ հասարակ.

Յանդիճել—(պրսկ) մտածել:

Յաջապ—զարմանալիք.

Մթխալ—մխալ.

Կաֆայ—տուն, դաֆայ—գլուխ.

Ճուհար—զոհար.

Ժխոր— ? (անհասկանալի)

Խատուտիկ—գոչնզգոչն.

Հարեղանի—արեղայ

Մորճիկ—ծառի կանաչ ճիւղ.

Ճիկէր—թոք

Յանկի—անկից, չանկարծակի (?)

Հիւքմի—թագաւորի իշխանութիւն:

Որ այս օրըն կալ վաղն ոչընչանան
Եւ քն հեռանալ ի մէնջ սատանայն:
Մեղ.

Ես նուսատ քոչակ որ ասեն ի վան
Չար մեղօք ելի և դատարկաբան
Որդն եմ և փոշի և հող և անպիտան
Մեղա քեզ մեղա կոյս անսպական:

Քեօջալ—(պրսկ.) անկիւն.
 Թարկիկ—?
 Նարակ—դարման.
 Շառափ—փալլ.
 Հանցքուն—աչնպէս
 Տալապ—(արար.) փափագ.
 Վարձինակ—վարուժան, արու. թռչուն.
 Ակնատ—թակարդ.
 Կասկամ—բու.
 Կանկանեմ—կանդնեմ, անկանիմ.
 Թացան—ապուրի միջի փրթոշը.
 Պելան —(արար.) փորձանք.
 Բարկ—թէժ, խիստ.
 Վարմ—ցանց.
 Գրին— ?
 Աղբաթ—(արբ.) վախճան
 Խուժ—(թրք) աւազ.
 Զիմաճիկ—?
 Կթխալ—բաժակ.
 Նափաղալ—(արբ.) պարէն
 Զէնէհար—(պարս.) զգոյշ
 Խամաղ (արար.) բամբասող
 Ղարատ—սխալ.
 Ի հորաց—հետ իրերաց
 Քեաֆիր—անողորմ, անհաւատ.
 Հօք—վճիռ, իշխանութիւն (?)
 Խմէթ—դարդ.
 Կտուած—նաչխած
 Արմաղան—(սճկ.) նուէր.
 Թապիհէ—զետեղել, չարդարելլ
 Պատլել—տապալել.
 Ճարակ մոնել—միջոց գտնել.
 Ճաղան—(պրս.) թռչուն ինչ, ցցունք, փետուր.
 Թեղնիկ—թէի ծալրերը.
 Խիփ—ամօթ.
 Նազար—չար աչք, նալուածք
 Շլի—վիզ, պարանոց.
 Փարուարիշ—պարարտ. ալլ և՛ (պարսկ.) սնունդ.

Պաքրի—?
 Ալէմ—(արբ.) աշխարհ.
 Շատր—չարդ.
 Մուշկ—քաղցր հոտ ունեցող անասուն:
 Լուրջ—կապույտ
 Ապիկ—չիշ, բաժակ.
 Ճիւպպէ—(արբ.) երկար վերարկու
 Անպարի—անուշահոտութիւն, անուշ ըմպելիք և
 ալլն.

Քուշակ Նահապետի երգերի գեղարուեստական կազմութեան կողմից առանձին հետաքրքրութիւն է ներկայացնում և այդ երգերի տաղափառութիւնը: Հէնց իրենց, այդ երգերի, մէջ լինում է տաղաչափութեան այն տեսակի մասին որով գրուած են Նահապետի երգերը: Այդ շափի անունն է հ ա յ ե-ր է ն: Հնումը, (մինչև իսկ այժմ էլ) հայ ժողովուրդը սովորութիւն էր արեւլ արդէն պատմական ինչ ինչ հանգամանքների ազդեցութեան տակ իր երգերը թուրքերէն երգել: Բայց երբեմն նա սիրել է իր միջից ծնած երգիչներին՝ մալրենի լեզուով շինած երգերն ևս երգել, որոնց ձևի, կազմութեան կամ ընդհանրապէս տաղաչափութեան ու բովանդակութեան որպիսի լինելու պատճառով՝ տաճկերէն երգերից զանազաներու համար հ ա յ եր է ն անունն են տուել: Առհասարակ հայերէն երգերում երգուում են սիրոյ երգեր և այդ երևում է նաև Քուշակի հետեւեալ խօսքերից՝

«Կու խմէ ու հայերէն կասէ
 Թէ ինչ անուշ է սէրն ու գինին» (44):
 Սոյնպիսի լինատակութիւն կալ և Ակնալ երգերի մէջ՝
 «Խմէ ուր ըլեմ անուշ
 Անտունի մ'ըսեմ ուշ է ուշ
 Սէրը սիրողին վաչել է
 Այս գինին անուշ խմողին» (2Ա. 438):

Ժամանակի ընթացքում հայերէն երգերի չափով երգեր են կազմուում Ակնալ շրջակայքում, որոնք անտունի են կոչուում, հաւանականաբար կամ Անտոն անունով մէկի պատճառով և կամ առանց աների գրուելու պատճառով, և այդ անունն էլ պահել են մինչև այժմ: Նահապետի երգերի չափն էլ, որ նոյն հայերէն երգերի չափն է, հետեւեալ լատիւթիւնները ունի: Քուշակ Նահապետի երգերը բաժանուում են անհ-

Գնա (որ կարելի է կարդալ և զընա) ի վերայ թաղին
 —
 Բարձր պատ ու ծառն ի միջին
 — — — — — և այլն

և այսպիսի շատ ու շատ տեղեր կան որոնցից երևում է, որ Քուչակ Նահապետի երգերը չափի կողմից մեծ փոփոխութիւններ կրել, կամ գուցէ հէնց ինքը Նահապետը չափի գործածութեան մէջ մեծ ազատութիւն է տուել իրեն:

Գ.

Նահապետի երգերի նմանութիւնը Վանայ ու Ակնայ այժմեան ժողովրդական երգերի հետ, և այդ նմանութեան հետեանքը:

Մօտաւորապէս այսպիսի չափով են երգուում և այժմեան Վանայ ու Ակնայ շրջակայքի ժողովրդական երգերից շատերը, և նմանութիւնը Նահապետի երգերի ու այդ ժողովրդական երգերի մէջ թէ չափի և թէ բովանդակութեան կողմից շատ մեծ է: Արդ՝ քնչպէս բացատրել այդ նմանութիւնը: Սակայն նախ քան այդ նմանութիւնները բերելը և բացատրելը տեսնենք թէ ովքեր են Ակնեցիք, որովհետև Վանը և Վասպուրականը արդէն լայտնի են մեզ:

Ժ.Ա. դարում Վասպուրականի Սենեքերիմ Արծրունի հայոց թագաւորը տեսնելով Սաթարաց լարձակումը Հայաստանի վրայ և զգալով իրեն հասանելիք մօտալուռ վտանգը, Վասպուրականը լանձնեց Վասիլ կայսեր և արքունիքով ու զօրքով Սեբաստիա գաղթեց: Թագաւորին հետևեցին և երկրի ժողովրդից մօտ 400,000 հայեր, որոնց մի մասը լեռոյ Սենեքերիմի իշխանների հետ Սեբաստիան թողնելով եկաւ ու Սփրատի ափին Ակն ու Արաբկեր քաղաքները հիմնեց ¹⁾, ուր նախ քան Հայոց գալը շատ քիչ թուով թափառական լոյներ էին ապրում միայն, որոնք կարճ ժամանակում ձուլուեցան Հայոց հետ: Սակայն այժմեան Ակնայ ժողովուրդը աւանդութեամբ միայն, իրեն Անիից գաղթած է համարում, որի համար հաստատուն փաստ պահասում է: Մինչդեռ Վանից գաղթելու իրողութեան հա-

¹⁾ Չամչեան, Պատմութիւն Հայոց. հար. Բ. գիրք IV զԼ. 1, 2. Երես 902—3:

մար մի փաստ էլ աւելանում է այն հանդամանքը, որ Հ. Ինճիճեան իր «Աշխարհագրութիւն չորից մասանց աշխարհի»-ի մէջ լինում է՝ թէ Ակնայ զիւղերից մէկի անունն էլ Վան գեղ» է կոչուում: Աւրեմն Վասպուրականի ժողովուրդը գաղթելով հաստատուեցաւ Ակնայ շրջակայքում, հարկաւ, տանելով իր հետ իր ազգային սովորութիւնները և ժողովրդական խաղերն ու երգերը. մենք ունենք Ակնայ ու Վասպուրականի կամ Վանայ այժմեան հայ ժողովրդական երգերը, որոնք Քուչակ Նահապետի երգերի հետ համեմատելով, երկուսի միջև մեծ նմանութիւն ենք գտնում: Համեմատենք այդ նման կէսերը և նմանութեան չափը տեսնելուց լեռոյ աշխատենք որոշել թէ որչափ առընչութիւն են ունեցել իրար հետ: Նախ համեմատենք Քուչակ Նահապետի երգերը Ակնայ այժմեան երգերի հետ, ապա նոյնը կիտրձենք և Վանայ այժմեան ժողովրդական երգերի հետ: Այսպէս օր.

ԲՈՒՉԱԿ ՆԱՀԱՊԵՏ

ԱԿՆԱՅ ԵՐԿԵՐ.

Դու ո՞վ ես որ լերգիկդ ես ելեր.
 Հայդ օտար հողդ կու կոխես,
 Թէ վարդ ես նէ վար եկոյ,
 Թէ օտար ծաղիկ նա գնա.
 Ոչ վարդ եմ ի վար գալու.
 Աւ ոչ օտար ծաղիկ գնալու,
 Եկեր սիրուդ եմ սսեր,
 Ոչ գալու եմ և ոչ գնալու:
 Տեկանց «Հայերգ» եր. 30.

Աս ո՞վ ատ երգիքտ եկեր,
 Աս օտար հողը կու կոխէ:
 Թը մարդ ես նը վար եկու,
 Թը չուչան ծաղկիկ գնալու:
 — Աւ մարդ եմ ի վար գալու,
 Ուչ չուչան ծաղիկ գնալու:
 Պիւլպիւլ եմ ու ժուռ գալու,
 Շատ երում ունեմ գնալու:
 Յ. Ճանիկեան՝ «Հնութիւնք Ակնայ» եր. 443

Այս երկու երգերի նմանութիւնը ակնհայտ է. տարբերութիւն նկատում է չափի մէջ. Քուչակի երգի սողերը մէկ կամ երկու վանկով աւելի է միւսից: Վերցնենք այլ տեսակի Քուչակի երգերում երբեմն մի կամ երկու սող, որ զիալօղի ձև ունեցող տեղերում բաւական արտայայտիչ բնաւորութիւն ունի, իր նմանը ունենում է և Ակնայ երգերի մէջ կրկին զիալօղի ձև ունեցող տեղերում և աչքի ընկնող դարձուածներում. օր.

ԲՈՒՉԱԿ.

ԱՆ. ԵՐ.

Իմ բարձրագնայ լուսին

Լուսիկ, դուն կամայ կամայ՝.

Շատ բարե տուր իմ կիւզէ-
լին.
— Զբարեդ ես ի սէր տանեմ
Ձեմ գիտեր զտունն կիւզե-
լին.
— Գնա ի վերայ թաղին,
Բարձրագատ ու ծառն ի մի-
ջին,
Նստեր ի ծառին շքին,
Կիսմէ ի լուրջ ապիկին:
ՏՀ. 44.

Ան գանկտեմ դուն ալվա զնա:
Գնա խարիպիս ըսէ.
Ձի կենայ, թող ելլէ ու դայ.
— Բարեդ ի գլխուս վրայ,
Ձի գիտեմ դուռը խարիպիտ:
— Եկուր նշանով ցոյց տամ:
Բարձր պատ ու ծառ շքերուն:
Նստեր ի ծառին շքին
Խատ ու մատ խատէհն ի ափի:
ՀԱ. 440.

Նոյնպէս և հետեւեալ կտորը՝

ՔՈՒՉԱԿ

Ա.Կ. ԵՐ.

Չալախն ալ ափին ունի
Ոչ խմէ, ոչ տալ խմելու.
ՏՀ. 42

Խատէհն ուր ափիտ ունիս
Կամ խմէ կամ տուր խմողին:
ՀԱ. 440.

Քուչակի այս տողերից լետոյ պալիս են չորս ալ տող,
ուր լիչուում է հայերէն երգերի մասին, ալ տողերը իրենց
նմանը ունին Ակնայ երգերում, ուր հայերէն ի փոխարէն
անտունն ի անունն է լիչուում:

ՔՈՒՉԱԿ

Ա.Կ. ԵՐ.

Նստեր է ծառի շքին,
Կիսմէ զլուր լուրջ ապիկին.
Կիսմէ ու հալերէն կասէ
Թէ քնն անուշ է սէրն ու գինին:
ՏՀ. 28 և 44

Նստեր է ծառին շքին
Խատու մատ խատէհն ի ափին.
Խմէ ուր ըսեմ անուշ
Անտունի մըսեմ ուշ է ուշ:
ՀԱ. 438 և 440

ՔՈՒՉԱԿ

Ա.Կ. ԵՐ.

Վերի փողոցով ի վար կուգի
Ճուկ ու մուկ հաղար զուկակով,
Խօշեարս ալ ի դէմս ելաւ,
Լուկը արե երևտ հիւզումաթով
Գրկեցի ու պինդ պագի
Ձիւր աչերն խիստ կարօտով,
Կերթար ու լալով կասէր
Թէ ինչք խաղք էր եղանք ցո-
րեկով:
ՏՀ. 28

Մօրուց ի մանկութենէս
Ես ազապ աղջիկ չես պագեր
Ըսօր ազուոր մի պագի
Գնացքի մօրկանք գոյտի (մօ-
րը զանդատուի)
Ըսի թէ հատ մի առնիմ,
Թունդ ելաւ, թուխ աչքն ի
լալու:
Լացաւ ու լալով ըսաւ,
«Եար, գիտ խաղք արիւր ցո-
րեկով:
Բռնեցիր զորով ճորով,
Պագ մ' առիր հազար նազերով:
ՀԱ. 446 և 453

Աւելի սերտ նմանութիւն երևում է հետեւեալ երկու
օրինակների մէջ.

ՔՈՒՉԱԿ

Ա.Կ. ԵՐ.

Ձկնակն ի ջրէն հանուի,
Զուր մալ ձգեն նա ապրի.
Հանցողուն եմ ի քո սիրոյդ,
Ձինչ ձկնակն որ թալէ թլի
Ձձուկն ի ջրէն հանեն
Նա տըտան տալ ու մեռանի
Երբ զիս իմ եարէն զատեն,
Մեռնիմ ու ալ ճար մի չլնի:
ՏՀ. 41

Ձկնակ մ'ուր ջրէն զատես,
Զուր մին ալ ձգես նը չապրիր:
Մարիկն ուր տղէն զատես,
Ճար չի կայ՝ պիտի մեռանի:
ՀԱ. 487

և՛

ՔՈՒՉԱԿ

Ա.Կ. ԵՐ.

Այս ծովական գիշերս ի բուն
Ես երկու շրջան մանեցի.
Խօշեարս ալ ի միտս ընկաւ՝
Թէզմ ելալ զջահրաս վերուցի,
Փարչիկմ ալ անուշ զինի,
Առի խօշեարիս դուռն զնացի,
Խօշեարամ զդուռն բաց,
Ձլուն եկեր ոտվիս կու մըսի:
ՏՀ. 27

Այս գիշեր մինչի լուսցաւ,
Ես երկու խանդալ (մանածի կա-
ժը, փաթոթը) մանեցի:
Իմ եարն ալ ուր միտքս ինկաւ,
Թեղ մ'ելալ ջահս կործեցի.
Գցի (գնացի) իմ եարին դուռը,
Ձուն եկեր, ոտուիս կու մսի:
ՀԱ. 451

ՔՈՒՉԱԿ

Ա.Կ. ԵՐ.

Ձիմ եարն էմանէթ կուտամ
Ի վարդին մէջ պահեցէք.
... և ալլն. ՏՀ. 30

Մաղիկ մ'ամանեթ կու տամ
Վարդերուն մէջը պահեցէք.
... և ալլն. ՀԱ. 436

Քուչակի երգերի և Ակնայ երգերի միջև այսպիսի նմա-
նութիւնների շատ ու շատ կան: Զուր տեղը մեր գրութիւնը
չերկարացնելու համար բաց ենք թողնում այսպիսի նմանու-
թիւններից հէնց այժմ արդէն մեր ձեռքը՝ եղած մօտ 25 կտոր,
բաւականանալով այսքանով:

Քիչ չեն նաև Քուչակի երգերի և Վանայ ժողովրդական
երգերի միջև եղած նմանութիւնները: Սկսենք որ և է տեղից:

ՔՈՒԶԱԿ

ՎԱՆԱՅ ԵՐԳԵՐ

Գիշերս ես ի դուրս ելայ,
Թէ եար մի գտնում սիրելու
Գրողն ալ ի դէմս ելաւ,
Լուկ նազար արաւ տանելու.
Գիշերս ես ի քուն էի,
Քունս ի ներս սրտիկս երեցաւ,
Եկին ու բերին խապար.
Քո սիրած եարն զքեզ մոռա-

Գիշեր տիւս էլա,
Թուխ ամպը անուշ կցօղէր,
Չարկամ դէմ առեց
Սրտիկս խորովեց.
Ասաց զեճը կերթաս,
Քեո եար մեռերի:

Շերենց՝ «Վանայ Սաղ»
եր. 50

ՏՀ 42 և 33

Հետեեալ կտորի մէջ այդ նմանութիւնը աւելի սերտ է
երևում թէ բովանդակութեան և թէ դարձուածքները կողմից:

ՔՈՒԶԱԿ

ՎԱՆԱՅ ԵՐ.

Մայրիկն անիծեց զորդին՝
Իմ որդի դուն զարիպանաս.
Երթաս ի լոտար երկիր,
Չղարիպին զատրն գիտենաս.
Չքարն սնարք առնես,
Ի վերայ աւազին քնանաս,
Վազվէնէ քնէն վեր ելնես,
Քան զԱստուած այլ ճար չու-
նենաս:

Մարդ որ մարդու կանիծի,
Թող ասի՝ կարիբանաս.
Սար քեզ սնար էլնի,
Աւազի մէջ թիւլանաս:
Թէ քեո աշխարհ լիշես
Ողջ անձով էլնես ցաւազիւն:

ՏՀ 42—43

Շ. Վ.—Ս. 52

Քիչ նմանութիւն չեն ներկայացնում և հետեեալ կտոր-
ները.

ՔՈՒԶԱԿ

ՎԱՆԱՅ ԵՐ.

Իմ եար բարձրագնաց լուսին,
Յնւր երթաս զիշերդ անհուն.
Շատ լերդիք ի վար հալիս,
Կու տեսնես շատ կիւղէլի քուն:

Լիւսին, տիւ պանցրիկ լիւսին,
Որ կալիւրբես մէջ տանխինդիչն
Շատ տուն կմտնես, շատ քեռչկ
ու սարայ,
Երթաս կաջնես իմ կարիբի
զլիւու վրայ:

ՏՀ 44

Շ. Վ.—Ս. 64.

կամ՝

ՔՈՒԶԱԿ

ՎԱՆԱՅ ԵՐ.

Երկու եարուկ զիս կողէ

Ես իրեւք տէկեէրկին տեսայ

Չգիտեմ թէ ո՞րն է սիրուն,
Մէկն ցերեկուան արեւ,
Մէկն լուսին մութն գիշերուն
Լուսին, չեմ սիրեր զքեզ
Դուն սովոր ես խոր կենալուն
Երթամ զարեգակն սիրեմ
Որ ծագէ լոյսն առաւօտուն:

Ինոնց սիրուն հէքմաթ մնացի
Ինչ էն ճեռչն էր, արեղական
նման,
Ինչ կէս օր կամար կ'կապի:
Ինչ էն միժնէկն էր, լիւսնին
էր նման,
Որ տանխինդիչն կը բղբի.
Ինչ էն պատիկն էր լիւս աստղի
նման.

ՏՀ. 43 Որ առաւտման կեախին կը
ծաղկի:
Շ. Վ.—Ս. 52

Մի ուրիշ օրինակ ևս, ուր այսպիսի նմանութիւն աւելի
մեծ չափով կայ.

ՔՈՒԶԱԿ

ՎԱՆԱՅ ԵՐ.

Իմ եար դուն լերդիկն ի քուն,
Մոցդ լոյս տայր աստղերուն.

Մեր իցիլն զիմաց ձեր իցիլն,
Քիւն կամաղ մարդու զլիւսուն.

ՔՈՒԶԱԿ

ՎԱՆԱՅ ԵՐ.

Կամ մա զիս ի ծոցդ ի քուն,
Կամ տէսթուր տուր երթամ ի
տուն. Ես դաստուր տուր, էրթամ իմ
- Ոչ կառնում ի ծոցս ի քուն.
Ոչ տէսթուր տամ երթաս ի
տուն. — Ոչ քէ կառնիմ իմ ծոց,
ա- նես անուշ քիւն,
Հանցեղ երերուն պահեմ,
Սի՛նչ որ գալ լոյսն առաւօտուն:

Ես զիս առ քեո ծոցիկ անեմ
անուշ քիւն,
Ես դաստուր տուր, էրթամ իմ
խօր տուն:
— Ոչ քէ կառնիմ իմ ծոց,
ա- նես անուշ քիւն,
Ոչ դաստուր կուտամ էրթաս
քեո խօր տուն:
Քեզ անչափ կը պախեմ սօխում
էրէրում,
Չիւմ կեալ լեսս առաւրտուն:

ՏՀ. 43

ՇՎ.—Ս. 50 - 51

և այլն, և այլն . . . : Այժմ՝ դառնանք մեր խնդրին.
— Ինչ են ասում մեզ այս նմանութիւնները:

Բերած օրինակներից տեսնում է ինքնին, թէ որ աստի-
ճանի մեծ է Քուչակ Նահապետի երգերի և Ալինայ ու Վանայ
այժմեան ժողովրդական երգերի միջև եղած նմանութիւնը:
Հետևապէս պէտք է չափամաշից խոստովանել, որ Քուչակի
երգերը որ և է ներքին առընչութիւն ունեն այդ երկու տե.

ղերի երգերի հետ: Մենք տեսանք մի քիչ առաջ, որ Ակնեցիք նոյն Վանի ժողովուրդն են, միայն գաղթած ժԱ. դարում: Միև կողմից դիտենք որ Քուչակ Նահապետը հանդէս է եկել ժՁ. դարում, Վանում: Ուրեմն Ակնեցոց գաղթը առնուազն 500 տարի առաջ է եղել Քուչակի երևան գալուց: Նոյնպէս համեմատութեան համար բերած օրինակներից տեսնել կարելի է, թէ որքան սերտ նմանութիւն ունեն Ակնայ և Վանայ այժմեան ժողովրդական երգերը միմեանց հետ ¹⁾, որոնց երկուսին, փոխադարձաբար, նմանում էր և Քուչակի երգերը: Եթէ ընդունենք, թէ Քուչակի երգերը ինքնուրոյն են եղել և նորա երգելուց լետոյ շարունակ երգուել է ժողովրդի մէջ, իրենց ժողովրդական ընաւորութիւն ունենալուն համար, ու այսպիսով դոցանից է կազմուել Վանի այժմեան ժողովրդական երգերը, — այն ժամանակ ինչպէս բացատրենք Ակնայ երգերի և Քուչակի երգերի առընչութիւնը: Գիտար թէ գաղթական Ակնեցիք, իրենց գաղթից լետոյ, մինչև ժՁ. դար, և ժՁ. դարից լետոյ էլ մի-երկու դար այս կողմը, այնպիսի մի մեծ, համախական, շփումն ունեցած լինին Վանայ ժողովրդի հետ, որ լետոյ կրկին Ակն տեղափոխուելով, այդ ժամանակում միջոց ունենային վերցնել Վանայ ժողովրդից նոցա՝ Քուչակից ժողովրդին անցած՝ ժողովրդական երգերը և Ակն տանել կարողանային, մանաւանդ որ Հայաստանի վիճակը ժԱ. — ժՁ. դար շատ էլ բարեք չէր: Ակնեցոց գաղթից լետոյ Տուրքիւ Ալփալան և Մելիքչահ իրենց հրոսակներով Հայաստան թափուեցան հէնց նոյն ժԱ. դարում: ԺՂ. դարում դոցա գործը շարունակել սկսեցին թաթարները Չարմաղանի առաջնորդութեամբ, ԺՂ. և ԺՂ. դարերում Կանկթամուրի արշաւանքն էր և այդ արշաւանքին հետևող մանր մուսր կռիւները ամեն տեղ, ԺՂ. դարում Օսմանցիք երևում են և նորից կրակ դառնում Հայոց գլխին, վերջպէս ժՁ. դարում Շահաբասի սարսափելի արարքներն են կատարուում: — Իսկ ժՁ. դարից մինչև ժԸ. դարի վերջերը կատարուում են կարճ ընդմիջումներով Պար-

¹⁾ Ի՞մ այս գրութիւնը արդէն պատրաստ էր, երբ իմ ծանօթներից մէկը, պատահամբ միայն, լատնեց ինձ, թէ «Բիւրակին» հին համարներում բաւական երկար կերպով ցոյց է տրուած Ակնայ և Վանայ ժող. երգերի նմանութիւնները միմեանց հետ: Գծրաղաբար, ոչ մի կերպ չկարողացանք ձեռք բերել «Բիւրակին» այդ համարները:

սից և Օսմանցոց երկարատև պատերազմները: — Հետևապէս, Ակնայ և Վանայ ժողովրդական երգերի նմանութեան, շատ անգամ գրեթէ բառացի լինելու պատճառը Քուչակի երգերի հետ, պէտք է ժԱ. դարից առաջ փնտռել. իսկ այդ պատճառը այն է, որ Ակնեցիք նոյն Վանայ ժողովուրդը լինելով իրենց գաղթի ժամանակ մայր-հայրենիքից տարել են իրենց հետ և իրենց ժողովրդական երգերը և առանձին կերպով դարգացնելով, հասցրել մինչև մեր օրերը, հարկաւ փոփոխելով, բայց և միշտ էականը նույնը պահելով: Իսկ թէ կարելի լիւն է ժԱ. դարից մինչև այժմ այդ երգերի դուրսութիւն ունենալու հնարաւորութիւնը, իբրև ապացոյց և օրինակ թող ծառայէ մեր ժողովրդական Ս ա ս մ ա չ ծ ա ե թ կ ա մ Գ ա լ ի Թ ե ւ Մ հ ե թ անունով լատնի զիւցազնական վէպը, որ իր սկիզբը առնում է՝ կամ է. դարից Քրիստոսից առաջ, երբ Հայաստան են գաղթում Ադրամելիք և Սանասար, կամ Ն. դարից Քրիստոսից լետոյ, երբ Աստուածաշունչը մեզնում հաջերէնի թարգմանուեցաւ ¹⁾: Ակնայ և Վանայ ժողովրդական երգերի առընչութիւնը այսպէս դիտելուց լետոյ պէտք է ընդունենք ուրեմն, որ այդ երգերը մինչև ժՁ. դար, այն է՝ մինչև Քուչակի երևան գալը, արդէն կային ժողովրդի մէջ և Նահապետը իբրև աշուղ թափառելով Վանայ շրջակայքում հաւաքել է այդ ժողովրդական երգերը և զրի է անցրել իր ինքնուրոյն երգերի հետ միասին: Գոնէ այսպէս կարող ենք ասել Նահապետի երգերի այն կտորների համար, որոնց նմանութիւնը այժմեան ժողովրդական երգերի հետ ակներև է: Իսկ Նահապետի երգերի միւս մասերը՝ խրատական, կրօնական բովանդակութիւն ունեցողները՝ կարելի է զուտ ինքնուրոյն համարել, ինչպէս որ ժամանակակից միւս երգիչները ունեն: Եւ թէև այդ միւս երգիչներն ևս իրենց սիրոյ երգերում ժողովրդական մօտիւ մտցնում են, բայց ոչ այն չափով և այնպէս, ինչ չափով և ինչպէս որ այդ՝ Քուչակի երգերում է տեսնուում: Այսպէս ուրեմն Քուչակ Նահապետի սիրոյ երգերի մեծ մասը իր ժամանակի ժողովրդական երգերն են, որոց նա հաւաքել է:

¹⁾ Ուր և (Գ. թագ. ժԹ. 37, և Նս. մրգ. 1 է 38) պատմուած է երկու եղբայրների իրենց հօրը սպանելու և Հայաստան փախչելու պատմութիւնը, որ այժմեան վէպի էական կէտերից մէկն է և գտնուում է, գրեթէ, բոլոր վարիանտներում: Տես նաև «Արարատ» 1901 թ. երես՝ 252—254.

Յամենայն դէպս, Քուչակ Նահապետի երգերը հանդիսանում են իբրև մեր միջնադարեան բանաստեղծութեան ամենագեղեցիկ կտորներից մէկը և թերևս աւելի բարձրանալ նոցա վարկը եթէ կարելի չինի վերականգնել նոցա սկզբնական ձևը, մանաւանդ եթէ գտնուեն և խմբագրուեն Նահապետի միւս՝ մեր ձեռքը չհասած երգերը: Նահապետի երգերում գործածուած գեղեցիկ պատկերների ահագին քանակութիւնը, զեղարուեստական նուրբ և ընտիր ձևերի շատ օրինակները և բանաստեղծի վառ երևակայութիւնը ահագին նիւթ կարող են տալ ամեն մի բանաստեղծի մանաւանդ այժմեան մեր հայ բանաստեղծներին: Թող հետաքրքրուին մեր բանաստեղծները Քուչակի այդ երգերով, թող ուսումնասիրեն Նահապետի երգերի առանձնատուրք տաղաչափութիւնը, որ նոցա գրեթէ բոլորովին անծանօթ է,—և նոքա կտեսնեն, որ մի նոր, գեղեցիկ չափի հետ միասին կալ և զգացմունքների մի այլ աշխարհ, երևակայութեան մի նոր մթնոլորտ:

ՅՈՎ. ՀԱՆՆԷՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

Հանրային մասնակցության հարցը կարևորագույն
 հարց է, որը կապված է ընտանեկան և սոցիալական
 կայունության հարցի հետ։ Այս օրինակում քննարկվում է
 մեզ հայտնի օրինակները, որոնք կարող են օգնել մեզ
 հասկանալու, թե ինչու է այս հարցը այնքան կարևոր
 ու ընդհանուր շահի հարց է։ Այս հարցի լուծումը
 կապված է բնական շահերի և սոցիալական կայունության
 հարցի հետ։ Սա կարող է լինել մեզ համար օգտակար
 և կարող է օգնել մեզ հասկանալու, թե ինչու է
 այս հարցը այնքան կարևոր ու ընդհանուր շահի
 հարց է։ Այս հարցի լուծումը կապված է բնական
 շահերի և սոցիալական կայունության հարցի հետ։

ՀՀ Ազգային գրադարան

 NL0371891

